

CÂND ARTA STRADALĂ ÎNTÂLNEȘTE DREPTUL

ADRIAN CIRCA*

Abstract: Today, street art is an inseparable part of the urban landscape. This form of culture was built on the Graffiti current. Current that in the 80's wore the coat of an illegal act (vandalism). This phenomenon has exploded and can also be observed in the big cities in Romania.

The artistic value of such cultural expressions is indisputable, but the same cannot be said about the legal treatment applied to them, which is why most artists choose to remain anonymous (Banksy). The wall is one of the favorite supports of this art form. Artists choose to create their works in the public space, on such supports, public or private, and which do not belong to them. Currently, street art does not benefit from proper regulation.

Street art can be protected by copyright rules. It is worth noting to what extent these tangible forms fall within the rules and limits of copyright.

Keywords: Graffiti, Street Art, Artistic work, Copyright, the independence of the artistic work from the material support.

1. Repere

Arta stradală reprezintă astăzi o parte inseparabilă a peisajului urban. Această formă de cultură s-a construit pe curentul Graffiti. Curent care în anii 80 îmbrăca preponderent haina unui fapt ilicit (vandalism). Acest fenomen a explodat și poate fi observat și în marile orașe din România¹.

Valoarea artistică a unor asemenea expresii culturale este de necontestat, însă nu același lucru se poate spune despre tratamentul juridic aplicat acestora, motiv pentru care majoritatea artiștilor aleg să rămână anonimi (cum este și cazul celebrului artist britanic Banksy)². Peretele constituie unul dintre suporturile favorite ale acestei forme de artă.

Arta stradală reprezintă o noțiune complexă, motiv pentru care este greu de a oferi o definiție unică. Complexitatea sa provine din faptul că este fructul sau

* Conf. Univ. Dr., Facultatea de Drept, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, e-mail: adrian.circa@ulbsibiu.ro

¹ Municipiul Craiova a dezvoltat un program referitor la arta stradală unde numeroși artiști precum Kero, Krom sau Irlo au realizat diferite picturi murale pe pereții unor clădiri fie din Centrul istoric sau pe fațadele unor blocuri din cartiere. În acest sens, a se vedea: <https://urbanizehub.ro/arta-stradala-si-spatiile-sociale-traite-idei-din-craiova/> (vizualizat la data de 10.06.2023).

² Pentru detalii, a se vedea: <https://en.wikipedia.org/wiki/Banksy> (vizualizat la data de 10.06.2023).

rezultatul mai multor tipuri de activități. De obicei, sunt incluse în această noțiune: graffiti-urile, interpretările coregrafice sau muzicale³, interpretările teatrale sau chiar și flashmoburi.

Termenul de *artă stradală* este de origine anglo-saxonă și are în vedere orice formă de exprimare a spiritului creator. Putem identifica și câteva trăsături care caracterizează acest domeniu, și anume: sunt *publice*, *efemere* și din păcate, în cele mai multe situații, *ilicite*. Efemere pentru că atașate pe clădiri, pe bunuri degradabile sau deșeuri urbane, aceste lucrări nu sunt destinate a traversa epoci precum o pictură conservată într-un muzeu. Însă, această efemeritate (temporalitate) nu reprezintă o barieră pe care dreptul să nu o poată depăși atunci când urmărește acordarea protecției⁴. O lucrare va putea fi protejată atunci când depășește stadiul de idee și se materializează într-o formă perceptibilă simțurilor umane.

Având în vedere că arta urbană se prezintă ca un domeniu eterogen, care înglobează o multitudine de genuri și stiluri, vom concentra analiza în jurul noțiunii de *graffiti*, la acele lucrări care din punctul de vedere al dreptului de autor pot fi încadrate în categoria *operelor de artă plastică*.

Perspectiva comună legată de graffiti vizează acele desene (urâte) încorporate pe pereții clădirilor (care pot fi semnături, etichete sau șabloane).

Tot printre reperele demersului dorim să amintim și faptul că autorii aleg să își creeze *desenele în spațiul public*, pe diferite suporturi, *mobile sau imobile* (pereți, vagoane, uși, deșeuri urbane) *publice sau private și care nu le aparțin*.

Una dintre întrebările legate de acest curent artistic se referă la faptul dacă aceste desene reprezintă o formă de creație și dacă autorul lor este un artist? Mulți tineri cred că inscripțiile lor, de cele mai multe ori ilicite, constituie o formă de artă.

Cu privire la fenomenul graffiti, un prim curent și care este și cel mai vechi este cel prin care se contesta un regim din punct de vedere politic sau social⁵. În

³ Judecătoria Reșița, Sentința nr. 311/2021, [nepublicată, ce poate fi consultată accesând baza de date Sintact.ro sau www.rolii.ro (vizualizată la data de 10.06.2023)]: instanța a reținut că petentul a ocupat domeniul public amplasând o masă și un scaun în scopul de a prezenta artă stradală, fără a deține acordul Consiliului Local al municipiului Reșița. Cu toate acestea, soluția a fost de anulare a procesului verbal reținându-se că lipsește tipicitatea faptei reținute în sarcina petentului.

⁴ A se vedea și Ed.G. Olteanu, *Dreptul de autor asupra operelor de artă efemere*, în „Revista Română de Dreptul Proprietății Intelectuale”, nr. 1/2011, p. 7–10: „În categoria operelor efemere trebuie făcută distincție între creațiile care capătă pentru o perioadă de timp o formă fizică materială (sculpturi în gheață, desene în nisip) și cele care au o formă de exprimare (expresie) de tip happening (combinație de pantomimă, muzică și imagine video)”.

⁵ „Pentru că oamenii realizează în viață de zi cu zi că regulile nu le aparțin și că le aduc mai mult rău decât bine, refuză să le accepte, ceea ce conduce la izolare și nesupunere civică, ceea ce înseamnă că rațiunea de una singură nu poate rezolva acest conflict între morala (individuală în esența sa) și regulile etice. Constatând o asemenea dihotomie, Hannah Arendt susține ca moralitatea trebuie să se caracterizeze „prin nesubordonare față de principiile susținute social și printr-o acțiune ce sfidează deschis solidaritatea și consensul social. Acest îndemn este caracteristic postmodernismului și el își are temeiul în orientarea strict individualistă a modernității dusă la extrem în zilele noastre în care se face tot mai mult vorbire de era postadevărului. Există o strânsă legătură între individualism și ideea postadevărului. Dacă fiecare individ este cu adevărul său, înseamnă că nu există Adevăr,

cazul „găștilor” de cartier reprezintă un marcaj al teritoriului pe care îl controlează. Al doilea curent, mai apropiat zilelor noastre, este cel prin care acești desenatori urmăresc să intre pe piața operelor de artă⁶.

Un graffiti este considerat un act de vandalism, și deci ilicit, atunci când este realizat fără acordul, fără consimțământul titularului dreptului care deține bunul în care se încorporează lucrarea.

Un aspect care trebuie subliniat este faptul că desenul în sine nu este întotdeauna ilicit, dar activitatea de realizare a desenului, în cele mai multe cazuri, îmbracă haina ilicitului, a unui delict (care poate fi civil, contravențional sau chiar penal). Astfel, se face distincție între desenul propriu-zis și activitatea de realizare a acestuia.

Oare în România protecția graffiti-ului prin normele dreptului de autor este posibilă în ciuda caracterului ilegal al aplicării lui?

Doar că activitatea ilicită de realizare a graffiti-ului generează și alte tipuri de conflicte care pun în lumină și alte domenii ale dreptului, cum ar fi dreptul contravențional sau dreptul penal.

O distincție utilă este între lucrări, desene, care sunt aplicate cu acordul proprietarului suportului în care se încorporează și cele aplicate fără un asemenea acord. În măsura în care lucrarea va îndeplini condițiile de protecție prevăzute de legea dreptului de autor, precum și atunci când există acord, singurul conflict este cel între artist și proprietarul suportului, conflict clasic care se va rezolva conform principiilor din materie. Prin noțiunea de *operă* avem în vedere acele *lucrări originale* care prin conținut lor nu relevă nimic vulgar sau instigator la ură, spre exemplu. În acest caz vom avea o *legalitate intrinsecă*. Însă nu orice formă de expresie este potențial eligibilă. Acele semnături sau etichete care nu reprezintă decât o aplicare repetată a unui semn, nu relevă originalitate și nu vor avea vocație la protecție prin dreptul de autor.

De asemenea, *activitatea de aplicare* este licită atunci când aplicarea se face în baza unui acord, adică acea *legalitate extrinsecă*. Cu alte cuvinte, va fi acel graffiti aplicat pe un perete în care s-a obținut acordul proprietarului.

Faptul de a determina ce este protejabil sau nu în cadrul artei stradale permite în același timp de a distinge între arta stradală legală de cea ilegală pentru a observa acele lucrări care ridică probleme. Ilegalitatea poate privi fie conținutul desenului (*ilegalitate intrinsecă*), fie modalitatea de realizare (*ilegalitate extrinsecă*).

Astfel se face distincția între un ilicit intern cu privire la conținutul mesajului și un ilicit extern care va ține cont de modalitatea în care opera este realizată⁷.

situație în care individul cu adevărul său intră în conflict, inevitabil, cu alt individ care deține la rândul său un adevăr care îi aparține numai lui. Conflictul acesta generalizat este de nerezolvat atât timp cât nu se ajunge la un consens privind Adevărul obiectiv. «Fiecare cu adevărul său» este fundalul pe care se desfășoară toate conflictele politice și sociale” (G. Dănișor, *Postmodernismul etic*, în „Arhivele Olteniei”, Serie Nouă, nr. 33, 2019, București, Editura Academiei Române, p. 371).

⁶ Cu privire la operele de artă și comerțul lor, a se vedea M. Mocanu, *Comerțul de artă între reglementare (excesivă) și vid legislativ*, în „Revista Română de Drept al Afacerilor”, nr. 5/2019, p. 76 și urm.

Ilegalitatea aplicării unor astfel de lucrări reprezintă miezul dezbaterii cu atât mai mult cu cât dispozițiile legale produc repercusiuni care se răsfrâng asupra eventualei protecții.

La *prima facie*, privind prin prisma dreptului de autor, acesta *pare a nu ține cont* de acest element (ilegalitatea aplicării) pentru a asigura protecția, ceea ce pledează în favoarea unui tratament echivalent al artei stradale ilegale cu orice altă formă de expresie artistică. În timp ce, din punct de vedere al dreptului penal, caracterul ilicit al aplicării produce chiar contrariul, și anume că nu se poate impieta asupra prerogativelor dreptului de proprietate⁸.

Exemplificative în acest sens pot fi cazul Zidului de la Baia Mare (2011), procesul dintre artistul Revok împotriva companiei H&M (2018) sau graffiti-ul intitulat „Slave Labour” (realizat de Banksy în 2012).

În cazul de la Baia Mare⁹, autoritatea locală a dorit să estetizeze un zid construit pentru a separa anumite blocuri de locuințe sociale de restul comunității. În acest sens, a lansat o invitație unui grup de studenți de la Facultatea de Arte să picteze acel perete cu scopul de a-l transforma într-o operă de artă, sperând în acest fel că zidul nu va putea fi demolat.

Cu privire la procesul intentat de către artistul Jason Williams (cunoscut sub numele de AKA Revok) împotriva comerciantului „H&M”, acesta din urmă a realizat o reclamă a produselor sale având drept fundal un perete aflat într-un spațiu public pe care era aplicat desenul al artistului¹⁰. Artistul și-a întemeiat acțiunea pe normele dreptului de autor, și anume a susținut că s-a realizat o comunicare publică fără ca el să își fi dat acordul, dar și pe cele de concurență neloială, distribuitorul de îmbrăcăminte fiind acuzat că publicul poate face legătura între produsele sale și artist în sensul că acesta din urmă sprijină acea campanie publicitară. Este totodată necesar a fi menționat că desenul a fost realizat prin mijloace nelegale, adică fără ca artistul să fi obținut acordul proprietarului suportului pentru aplicarea lucrării.

În ceea ce privește graffiti-ul „Slave Labour”¹¹, proprietarul zidului, adică al suportului pe care a fost aplicat desenul fără acord, a decupat opera din zid și a vândut-o pentru suma de 1,2 milioane de euro.

Arta stradală nu beneficiază în România de o reglementare propriu-zisă. Legislația primară relevantă pentru acest subiect este compusă din legea dreptului de autor, din dispozițiile Codului civil, al Codului penal, respectiv prin cele ale

⁷ N. Blanc, *Art subversif et droit d'auteur: le Street Art peut-il être protégé par le droit d'auteur?*, în *Droit(s) et Street Art, De la transgression à l'artification*, LGDJ, 2017, ediție coordonată de G. Goffaux Callebaut, D. Guével și J.B. Seube, p. 61 și urm.

⁸ A se vedea *Infra*, p. 9.

⁹ A se vedea: <https://www.romaniacurata.ro/cum-a-ajuns-zidul-segregarii-din-baia-mare-opera-de-arta-reactia-uad-cluj-implicata-in-scandal/> (vizualizat la data de 10.06.2023).

¹⁰ A se vedea: <https://thesource.com/2018/03/14/hm-files-federal-lawsuit-against-graff-artist-revok-over-copyright-dispute/> (vizualizat la data de 10.06.2023).

¹¹ A se vedea: [https://en.wikipedia.org/wiki/Slave_Labour_\(mural\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Slave_Labour_(mural)); de asemenea și: <https://10.famous.works.of.street.art|Art.Gallery.Paris|Nextstreet.Gallery> (vizualizat la data de 10.06.2023).

legii nr. 61/1991 pentru sancționarea faptelor de încălcare a unor norme de conviețuire socială, a ordinii și liniștii publice și celei referitoare la protecția patrimoniului cultural¹².

Pentru considerentele evocate mai sus, vom realiza o prezentare succintă în ceea ce privește conflictul între arta stradală cu dreptul penal și cu dreptul de autor.

3. Arta stradală și dreptul penal

Majoritatea acestor desene sau etichetări se rezumă la a vandaliza sau a distruge un bun. Din această cauză, activitatea prezentată este percepută a fi ilicită și periculoasă. Motiv pentru care autorii lor au adesea dificultăți în a-și proteja lucrările, care pot fi șterse sau înlăturate prin vopsire sau chiar sunt comunicate publicului fără acordul lor, deci fără a obține vreo licență din partea acestora.

Activitățile de aplicare a graffiti-ului nu sunt în esență ilicite. Ele vor deveni ilicite doar atunci când vor fi îndeplinite anumite condiții, de regulă atunci când se evidențiază o voință și un mod de acțiune, legitimând un răspuns din partea dreptului contravențional sau penal¹³.

Eticheta, semnătura, desenul sau șablonul pot reprezenta obiectul material al unei contravenții sau al unei infracțiuni. Astfel, pentru a limita practica graffiti-ului ilicit, prin legea nr. 61 din 1991 se consideră a fi *contravenție* fapta de a imprima însemne, înscrisuri, desene sau imagini, *fără drept*, prin orice mijloace, pe pereții clădirilor, pe garduri sau pe obiecte de folosință comună aflate în locuri publice, precum și deteriorarea prin orice mijloc a acestora fiind sancționată cu amendă contravențională de la 3.000 la 6.000 lei¹⁴. În acest caz, este totodată obligatorie aplicarea sancțiunii complementare constând în obligativitatea înlăturării de către contravenient (autor) a înscrisurilor, însemnelor sau desenelor, cu redarea stării inițiale a bunului scris, pictat, desenat sau deteriorat ori cu refacerea acestuia, după caz. În cazul neîndeplinirii acestei obligații complementare, autoritatea administrației publice locale pe a cărei rază teritorială s-a săvârșit contravenția are posibilitatea de a reabilita din fonduri proprii bunurile afectate, existând ulterior dreptul la acțiune în regres împotriva contravenientului (autorul lucrării).

Aplicarea acestor desene se poate realiza fie cu creta, fie cu ajutorul unor spray-uri cu vopsea, caz în care lucrările vor putea fi cu greu înlăturate. În cazul în care aplicarea se realizează pe lăcașuri de cult sau obiecte incluse în patrimoniul cultural, înlăturarea se va putea realiza doar cu anumite soluții speciale de dizolvat vopseaua pentru a preîntâmpina riscul distrugerii tencuielii originale.

¹² Ordonanța 68/1994 privind protejarea patrimoniului cultural național, publicată în M.Of. al României nr. 247/1994, completată și modificată.

¹³ F. Streteanu, D. Nițu, *Drept penal. Partea generală. Vol. I*, București, Editura Universul Juridic, 2018, p. 30.

¹⁴ Art. 2 alin. 1 pct. 14 din legea nr. 61/1991 pentru sancționarea faptelor de încălcare a unor norme de conviețuire socială, a ordinii și liniștii publice, republicată în 2020.

Este întrunit conținutul constitutiv al acestei contravenții în ipoteza în care fapta este săvârșită *fără drept*, în concret atunci când desenele vor fi aplicate fără a avea în prealabil acordul proprietarului suportului, caz în care va reprezenta o încălcare a dreptului de proprietate al altei persoane care poate fi de drept privat sau de drept public, precum o unitate administrativ-teritorială¹⁵.

De asemenea, în anumite condiții, aplicarea unui graffiti pe un perete sau pe orice alt suport care nu aparține autorului desenului poate constitui și *infracțiunea de distrugere* prevăzută de art. 253 din noul Cod penal¹⁶. Astfel, distrugerea, degradarea sau aducerea în stare de neîntrebuințare a unui bun aparținând altuia se pedepsesc cu închisoare de la 3 luni la 2 ani sau cu amendă penală.

Fapta îndeplinește toate condițiile legale de tipicitate ale infracțiunii de distrugere în cazul în care autorul acționează cu intenție sau intenție depășită, și urmarea imediată, constând în degradarea sau aducerea în stare de neîntrebuințare a suportului în care a fost încorporată lucrarea, este realizată.

Atunci când graffiti-ul poate fi înlăturat ușor, prin ștergere sau când substanța bunului nu este alterată, vom fi în prezența unei simple deteriorări, ipoteză în care fapta este susceptibil de a fi încadrată drept contravenție și sancționată în consecință în baza art. 2 din legea nr. 61/1991¹⁷. În acest sens, o lucrare aplicată asupra unui imobil privat sau asupra unui locaș de cult nu vor fi tratate în același fel, raționament care va fi aplicat și atunci când suntem în prezența unei lucrări aplicate cu vopsea *versus* a unei lucrări scrise cu ajutorul unei crete.

Activitatea de aplicare a graffiti-ului poate fi calificată drept infracțiune, atunci când rezultatul are ca *urmare* degradarea sau aducerea în stare de neîntrebuințare, în concret atunci când prejudiciul provocat este considerat grav¹⁸. Mai multe *elemente* pot fi luate în considerare pentru a determina severitatea calificării în infracțiune. Printre acestea regăsim locul aplicării, natura bunului distrus, suportul utilizat de către autor, scopul și motivația făptuitorului în momentul săvârșirii faptei, respectiv prejudiciul provocat. Totodată, amploarea suprafeței acoperite prin inscripționare sau imposibilitatea înlăturării desenului sunt

¹⁵ Judecătoria Craiova, Sentința nr. RJ 4e6475657/2023, [nepublicată, ce poate fi consultată accesând baza de date Sintact.ro sau www.rolii.ro (vizualizată la data de 10.06.2023)]: starea de fapt reținută de instanța a evidențiat faptul că pe fațada blocului există anumite deteriorări prin desene de tip graffiti. În același sens, a se vedea și Judecătoria Cluj Napoca, Sentința nr. 13025/2012, [nepublicată, ce poate fi consultată accesând baza de date Sintact.ro sau www.rolii.ro (vizualizată la data de 10.06.2023)]: „fațada imobilului este pictată cu graffiti în mod frecvent de către persoane care rămân necunoscute”.

¹⁶ Art. 235 din noul Cod penal.

¹⁷ V. Cioclei, *Drept penal. Partea specială I. Infracțiuni contra persoanei și infracțiuni contra patrimoniului*, București, Editura C.H. Beck, 2019, p. 397; S. Bogdan, D. A. Șerban, *Drept penal. Partea specială*, București, Editura Universul Juridic, 2020, p. 193; M. Udrioiu, *Drept Penal. Partea Specială*, București, Editura C.H. Beck, 2020, p. 245.

¹⁸ Art. 64 din noul Codul Penal permite ca, în anumite condiții, atunci când executarea pedepsei amenzii nu poate fi executată să fie înlocuită cu obligația de a presta o muncă neremunerată în folosul comunității.

luate în considerare pentru cuantificarea prejudiciului grav. În mod suplimentar, este necesar ca acțiunea săvârșită să aibă drept consecință degradarea sau deteriorarea bunului în asemenea măsură astfel încât acesta să devină inapt de a fi folosit în conformitate cu destinația sa sau să își piardă valoarea. O simplă vandalizare sau deteriorare nu este în acest sens suficientă, însă aplicarea asupra unor bunuri de natură religioasă, comemorativă sau culturală, respectiv ipoteza în care autorul acționează având la bază rațiuni legate de rasă, religie sau origine etnică ori orientare sexuală fapta este considerată ca fiind prevăzută de legea penală.

În ipotezele în care fapta întrunește elementele constitutive ale infracțiunii de distrugere, având în vedere caracterul de ordin publică a normelor sale, acestea vor prevala, chiar dacă autorul își va fundamenta apărarea pe libertatea de exprimare¹⁹ sau pe faptul că reprezintă o operă protejabilă prin normele dreptului de autor. Aceste libertăți fundamentale nu sunt privite ca posibile circumstanțe atenuante sau cauze de nerăspundere. Cu alte cuvinte, autorul riscă să se expună unei sancțiuni penale, acesta fiind și motiv real pentru care artiștii aleg să rămână anonimi. Așadar, aplicarea ilicită (ilegalitate extrinsecă) limitează posibilitatea de a exercita atribuțiile dreptului de autor.

În anumite cazuri, unii artiști mărturisesc că doresc să aducă arta în stradă. Se apără invocând faptul că, de obicei, arta se găsește în galerii, în muzee, că se adresează celor bogați și astfel arta se deconectează de viața reală. Și prin acest gest ei nu urmăresc decât ca desenele lor să fie accesibile publicului larg.

Însă, dispozițiile de drept penal nu permit elementelor de natură intrinsecă, precum motivația autorului, să prevaleze în detrimentul reținerii infracțiunii de distrugere. Cu alte cuvinte, motivația exprimând o voință cu finalități artistice nu înlătură răspunderea penală. Nu există în Codul penal român această excepție cu rol de atenuare ori chiar de înlăturare a caracterului ilicit a unor astfel de fapte²⁰.

Doar că, în ceea ce privește legea nr. 196 din 2003 prin care se instituie măsuri de prevenire și combatere a pornografiei, în scopul protejării demnității persoanei, a pudorii și a moralității publice, se prevede în art. 3 că dispozițiile sale nu se aplică în cazul operelor de artă sau științifice²¹. De asemenea, sunt avute în vedere și materialele realizate în interes artistic, științific, al cercetării, educației sau al informării.

¹⁹ Cu privire la *libertatea de exprimare în artă*, a se vedea E. Simina Tănăsescu, *Libertatea în artă*, în „Analele Universității din București”, seria Drept, nr. 3/2009, p. 60–95. Autoarea arată că „arta rămâne una din valorile cele mai importante, dar și cel mai greu de definit în societatea contemporană. Artă poate fi un obiect sau o acțiune sau un ansamblu de acțiuni sau de obiecte create cu intenția de a transmite idei și/sau emoții. Tocmai pentru că se manifestă ca una din formele pe care le îmbracă acțiunile umane, arta ar trebui să fie protejată ca oricare altă acțiune umană”.

²⁰ Potrivit legii nr. 8 din 1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe, republicată în M. Of. nr. 489/2018 și completată, încălcarea unor norme din dreptul de autor poate fi înlăturată dacă se reține excepția de parodie (art. 37). Dacă acest text nu ar exista atunci autorul care parodiază ar putea răspunde penal pentru că nu a obținut acordul titularului dreptului de autor.

²¹ Legea nr. 196/2003 privind prevenirea și combaterea pornografiei, republicată.

Potrivit art. 2 alin. 3 din aceeași lege, prin materiale cu caracter obscen se înțelege obiecte, gravuri, fotografii, holograme, desene, scrieri, imprimare, embleme, publicații, filme, înregistrări video și audio, spoturi publicitare, programe și aplicații informatice, piese muzicale, precum și orice alte forme de exprimare care prezintă explicit sau sugerează o activitate sexuală. În ceea ce ne privește, considerăm că semnificația dispoziției incluse în art. 3 joacă tocmai acest rol de excepție, care permite înlăturarea caracterului contravențional al acelor fapte care intră în domeniul de aplicare a legii.

Observăm că în absența unei autorizații prealabile, conflictul este soluționat în favoarea proprietarului suportului, adică în favoarea proprietății, a dreptului de proprietate.

3. Arta stradală și dreptul de autor

Arta stradală poate fi protejată prin normele dreptului de autor. Este de observat în ce măsură aceste forme tangibile se încadrează în regulile și limitele dreptului de autor. Există multe paliere care protejează, dar în egală măsură constrâng artistul stradal. Protecția operelor de artă stradală prin normele dreptului de autor putem spune că este complexă, dar în același timp clasică²².

Interesul spre o astfel de protecție rezidă în prerogativele conferite titularilor. Odată apropiat acest drept va permite titularului de a se opune la orice utilizare la care nu și-a dat acordul. Beneficiind de o prezumție de titularitate, autorul este investit cu prerogative morale și patrimoniale.

Dreptul de autor conferă protecție pentru orice operă literară, științifică sau artistică, cu condiția să fie originală și să îmbrace o formă concretă de exprimare. Titularul va dobândi un monopol în exploatare care îi va permite să se îndrepte împotriva oricărei persoane care încalcă acest monopol. Protecția va fi acordată indiferent care va fi modalitatea de creație, indiferent de modul sau forma de exprimare, independent de destinația lor și independent de valoarea lor.

În cazul lucrărilor de artă stradală vor putea fi protejate acele expresii originale, prin *originalitate* înțelegând acelea care poartă amprenta personală a autorului. Nu vor putea fi protejate etichete sau desene lipsite de orice creativitate sau care sunt rezultatul unei aplicări mecanice. De asemenea, vor fi excluse acele semne care au valoarea doar de a marca teritoriul unei „găști” de cartier.

Așadar, artiștii stradali pot fi deținători ai dreptului de autor asupra creațiilor lor, în măsura în care sunt lucrări originale fixate într-un mediu tangibil de exprimare.

²² V. Roș, *Dreptul proprietății intelectuale. Vol. I. Dreptul de autor, drepturile conexe și drepturile sui-generis*, București, Editura C.H. Beck, 2016, p. 236 și urm.; G. Olteanu, *Dreptul proprietății intelectuale*, ediția 2, București, Editura C.H. Beck, 2008, p. 50–59; T. Bodoașcă, L.I. Tarnu, *Dreptul proprietății intelectuale*, ediția a IV-a revăzută și adăugită, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2020, p. 21 și urm.

Prin noțiunea de *operă* avem în vedere acel fruct rezultat al activității creatoare, privit ca bun incorporeal și care se detașează de suportul material în care opera se încorporează²³. *Graffiti-ul se încadrează în noțiunea de operă de artă plastică*²⁴.

Protecția dreptului de autor conferă artiștilor drepturi morale și patrimoniale. În timp ce drepturile patrimoniale le va permite să obțină venituri din exploatare, precum comunicarea publică²⁵, prerogativele morale le vor permite să își conserve opera, sub aspectul dreptului la inviolabilitate.

În contextul artei urbane, în ceea ce privește drepturile morale, putem exclude dreptul de retractare²⁶. Legat de dreptul moral de divulgare, opera de artă stradală se regăsește deja într-un spațiu public, deci *a priori* autorul și-a exercitat acest drept. Având în vedere că este integrată în spațiul public regimul de exploatare este limitat de dreptul la panoramă²⁷. În ceea ce privește dreptul la paternitate al operei, acesta implică faptul că orice comunicare, reproducere trebuie să conțină numele autorului astfel încât publicul să poată identifica în mod corect autorul și opera. Aici situația se particularizează având în vedere că artiștii aleg fie să rămână anonimi, fie folosesc un pseudonim. Pentru a-și putea exploata operele din punct de vedere economic, recomandarea este de a deveni titulari ai organismelor de gestiune colectivă, care în acest fel îi vor putea reprezenta și mai ales de a acorda licențele necesare. Cu privire la exploatarea acestora, aceasta se poate face *doar cu acordul* prealabil al artistului atunci când avem o utilizare comercială.

Noțiunea de „operă” impune a se face distincție între proprietatea materială de cea intelectuală. Astfel, putem distinge între două tipuri de proprietăți. Una este

²³ S. Cercel, Ed. G. Olteanu, *Exercitarea drepturilor morale ale autorilor de către moștenitori*, în „Revista Română de Dreptul Proprietății Intelectuale”, nr. 1/2009, p. 43–51; E.G. Olteanu, *Ineficiența mecanismului juridic existent în materia unor drepturi morale ale autorului*, în „Dreptul”, nr. 1/2021, p. 51–61.

²⁴ În strânsă legătură cu tema analizată, a se vedea și M. Olariu, *Noțiunea juridică a operei de artă plastică din perspectiva legislației europene și românești și importanța valorii operei*, în „Revista Română de Dreptul Proprietății Intelectuale”, nr. 2/2018, p. 71–80.

²⁵ Operele pot fi puse la dispoziția publicului și în spațiul virtual. Cu privire la protecția dreptului de autor prin prisma legislației privind protecția datelor cu caracter personal, a se vedea C. Jugastru, *Dreptul de autor în contextul prelucrării datelor cu caracter personal*, în volumul *Provocările dreptului de autor. La 160 de ani de la prima lor reglementare legală în România*, volum coordonat de V. Roș, C.R. Romișan, Editura Hamangiu, București, 2022, p. 135 și urm.

²⁶ Dreptul de retractare permite autorului posibilitatea de a retrage opera comunicată, din motive ce țin exclusiv de conștiința sa (art. 10 alin. 1 lit. e din legea nr. 8/1996. Pentru dezvoltări, a se vedea A. Circa, *Protecția drepturilor intelectuale. Actualități și perspective*, București, Editura Universul Juridic, 2013, p. 179 – 191).

²⁷ Această excepție este menționată în art. 35 alin. 1 lit. f din legea nr. 8/1996 potrivit căreia sunt permise, fără consimțământul autorului și fără plata vreunei remunerații... reproducerea, cu excluderea oricăror mijloace care vin în contact direct cu opera, distribuirea sau comunicarea către public a imaginii unei opere de arhitectură, artă plastică, fotografică sau artă aplicată, amplasată permanent în locuri publice, în afara cazurilor în care imaginea operei este subiectul principal al unei astfel de reproduceri, distribuirii sau comunicări și dacă este utilizată în scopuri comerciale.

cea a bunului material, care corespunde în cadrul artei stradale cu suportul utilizat (un perete, o ușă, un vagon) și cea a bunului incorporeal și care corespunde conținutului operei și care reprezintă munca de reflecție asupra creației însăși. *Această distincție reprezintă un principiu fundamental al proprietății intelectuale și care semnifică faptul că a deține proprietatea materială nu echivalează cu cesiunea dreptului de autor către proprietarul aceluia suport.* În consecință, aplicarea unei opere pe un perete nu va învesti cu drepturi de autor pe cel care îl deține, tot așa cum dobânditorul unui tablou nu se va putea subroga în drepturile artistului. Potrivit art. 48 alin. 6 din legea nr. 8/1996 proprietatea incorporeală este independentă de proprietatea obiectului material²⁸. Prin faptul că artistul urban aplică desenul pe un suport care nu îi aparține nu împiedică nașterea sau existența dreptului de autor.

În situația în care aplicarea graffiti-ului se face în baza unui acord cu proprietarul suportului material, proprietarul suportului operei va putea să se bucure de operă, fără însă a pune în valoare prerogativele morale sau patrimoniale recunoscute autorului. Proprietarul bunului va putea vinde opera, dar autorul va deține în acest caz dreptul de suită, spre exemplu.

În acest caz, putem afirma că dreptul de autor este superior dreptului de proprietate. Spre exemplu, în materia artei stradale, atunci când proprietarul suportului dorește să îl distrugă este obligat să îl predea autorului la prețul de cost al materialelor²⁹.

Oare caracterul ilicit al aplicării operei reprezintă un obstacol în recunoașterea existenței dreptului de autor? Problemată legată de ilicit în domeniul artei urbane nu privește îndeosebi conținutul operei, ci aplicarea asupra unui suport care aparține unei alte persoane. Opera de artă aflată în spațiul public va fi ilicită dacă este aplicată fără autorizare.

Așadar, va trebui tranșat conflictul între titularul dreptului de proprietate asupra suportului și titularul operei astfel create.

În situația în care aplicarea se face fără drept (fără acordul proprietarului material al suportului în care opera s-a încorporat), acesta din urmă are opțiunea de a distruge lucrarea autorului, adică de a dispune aducerea bunului la starea anterioară. Aceasta se poate realiza fie prin ștergere, vopsire sau orice altă variantă care va avea ca finalitate distrugerea fizică a operei artistului. Această opțiune a titularului dreptului de proprietate există și poate fi exercitată fără a avea nevoie de acordul titularului dreptului de autor, în temeiul art. 555 din noul Cod civil care protejează dreptul de proprietate și fără a plăti despăgubiri.

Cu toate că, privind doar prin prisma normelor dreptului de autor, acesta nu este interesat de modalitatea de încorporare (licită sau ilicită). Adică, condițiile de

²⁸ „Dobândirea proprietății asupra suportului material al operei nu conferă prin ea însăși un drept de utilizare asupra operei” (art. 48 alin. 6 din legea nr. 8/1996).

²⁹ „Proprietarul originalului unei opere nu are dreptul să o distrugă înainte de a o oferi autorului ei la prețul de cost al materialului” (art. 26 alin. 1 din legea nr. 8/1996).

protecție nu evocă respectarea ordinii publice sau a bunelor moravuri. Așa cum de pildă legiuitorul o realizează în mod explicit în materia proprietății industriale. Spre exemplu, potrivit legii nr. 64/1991 se prevede că nu se acordă brevet de invenție pentru invențiile a căror exploatare comercială este contrară ordinii publice sau bunelor moravuri³⁰. Astfel, am putea spune că în materia dreptului de autor caracterul ilicit al faptului încorporării ar fi indiferent. Dar dreptul comun în materia dreptului de autor îl reprezintă Codul civil (art. 211 din legea nr. 8/1996). În acest sens, orice persoană trebuie să își exercite drepturile și să își execute obligațiile civile cu bună-credință, în acord cu ordinea publică și bunelor moravuri (art. 14).

Cu alte cuvinte, caracterul ilicit al aplicării reprezintă un obstacol în exercitarea prerogativelor dreptului de autor din partea artistului atunci când intră în conflict cu dreptul de proprietate al titularului suportului material.

Pentru ca acești artiști să își poată proteja lucrările trebuie să aibă loc o anumită transformare a activității, să devină o activitate licită.

4. Concluzii

În consecință, arta stradală reprezintă o formă de artă care merită o protecție juridică.

Cu certitudine, arta stradală este protejabilă prin normele dreptului de autor. Exercițiul acestor drepturi este limitat atunci când există drepturi concurente.

Considerăm că viitorul este spre legalitate și exploatare contractuală. Artiștii vor avea de câștigat dacă vor dezvolta o practică legală a acestei forme de artă. Nu ne îndoim de faptul că o parte dintre acești artiști vor considera sfârșitul acestei arte pentru că aceasta devine lipsită de acel substrat de ilegalitate.

Există și un interes public pentru aceste forme de artă, care constituie și argumentul spre o viitoare reglementare în acest domeniu.

Bibliografie

- Blanc, N, *Art subversif et droit d'auteur: le Street Art peut-il être protégé par le droit d'auteur?* în *Droit(s) et Street Art, De la transgression à l'artification*, LGDJ, 2017, ediție coordonată de G. Goffaux Callebaut, D. Guével și J.B. Seube.
- Bodoașcă, T, Tarnu, L.I., *Dreptul proprietății intelectuale*, ediția a IV-a revăzută și adăugită, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2020.

³⁰ În dreptul desenelor și modelelor, avem art. 9 potrivit căruia sunt excluse de la protecție desenele sau modelele contrare ordinii publice sau bunelor moravuri (legea nr. 129/1992 privind protecția desenelor și modelelor, republicată). Iar legea nr. 84/1998 privind mărcile și indicațiile geografice arată că sunt excluse de la protecție *mărcile* care sunt contrare ordinii publice sau bunelor moravuri (art. 5 alin. 1 lit. m).

- Bogdan, S., Șerban, D.A., *Drept penal. Partea specială*, București, Editura Universul Juridic, 2020.
- Cercel, S., Olteanu, Ed.G., *Exercitarea drepturilor morale ale autorilor de către moștenitori*, în „Revista Română de Dreptul Proprietății Intelectuale”, nr. 1/2009.
- Cioclei, V., *Drept penal. Partea specială I. Infracțiuni contra persoanei și infracțiuni contra patrimoniului*, București, Editura C.H. Beck, 2019.
- Circa, A., *Protecția drepturilor intelectuale. Actualități și perspective*, București, Editura Universul Juridic, 2013.
- Dănișor, G., *Postmodernismul etic*, în „Arhivele Olteniei”, Serie Nouă, nr. 33, 2019, București, Editura Academiei Române.
- Jugastru, C., *Dreptul de autor în contextul prelucrării datelor cu caracter personal*, în volumul „Provocările dreptului de autor. La 160 de ani de la prima lor reglementare legală în România”, volum coordonat de V. Roș, C.R. Romițan, Editura Hamangiu, București, 2022.
- Mocanu, M., *Comerțul de artă între reglementare (excesivă) și vid legislativ*, în „Revista Română de Drept al Afacerilor”, nr. 5/2019.
- Olariu, M., *Noțiunea juridică a operei de artă plastică din perspectiva legislației europene și românești și importanța valorii operei*, în „Revista Română de Dreptul Proprietății Intelectuale”, nr. 2/2018.
- Olteanu, Ed.G., *Dreptul proprietății intelectuale*, ediția 2, București, Editura C.H. Beck, 2008.
- Olteanu, Ed.G., *Dreptul de autor asupra operelor de artă efemere*, în „Revista Română de Dreptul Proprietății Intelectuale”, nr. 1/2011.
- Olteanu, Ed.G., *Ineficiența mecanismului juridic existent în materia unor drepturi morale ale autorului*, în „Dreptul”, nr. 1/2021.
- Roș, V., *Dreptul proprietății intelectuale. Vol. I. Dreptul de autor, drepturile conexe și drepturile sui-generis*, București, Editura C.H. Beck, 2016.
- Streteanu, F., Nițu, D., *Drept penal. Partea generală. Vol. I*, București, Editura Universul Juridic, 2018.
- Udroiou, M., *Drept Penal. Partea Specială*, București, Editura C.H. Beck, 2020, p. 245.